

УДК 33.01

THEORETICAL ASPECTS OF DEVELOPMENT AND ITS TYPES
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТА ЙОГО ВИДИ**Martynenko M.O. / Мартиненко М.О***PHD student /аспірант**State University of Telecommunications,**st. Solomyanskaya 7, Kyiv**Державний університет телекомунікацій,**м. Київ, вул. Солом'янська 7*

Анотація. У статті розглянуто теоретичні основи поняття «розвиток». Проведена систематизація точок зору дослідників, що дозволила обґрунтувати різні взаємозв'язки в їх позиціях і виділити підходи, визначено суть розуміння і набір базових складових. Проведена характеристика різноманітності видів розвитку. Наведене власне визначення поняття розвитку.

Ключеві слова: розвиток, екзогенний розвиток, ендегенний розвиток, інтенсивний, екстенсивний, векторний, дегресія, пульсація, незмінність

В умовах ринкової економіки життєдіяльність та ефективне функціонування кожного підприємства забезпечує саме розвиток. Тому виходячи з даного системного принципу, перед вирішенням завдань і проблем розвитку підприємства варто визначити основні поняття.

Виходячи з цього, розглянемо найчастіше вживані визначення поняття «розвиток» вітчизняними і зарубіжними економістами в науковій літературі.

Вперше ідея розвитку була сформульована античним філософом Гераклітом і формулювалася фразою «Все тече, все змінюється», тобто світ постійно розвивається і змінюється, знаходячись в процесі виникнення та зникнення, але в 18 ст. І. Кант назвав ідею «ризикованою пригодою розуму», оскільки багато галузей неможливо було уявити як розвинені, тому сам Кант застосував ідею розвитку для пояснення походження Сонячної системи. Ж.Л. Бюффон пов'язував ідею розвитку для зв'язку з історією Землі, Ж.Б. Ламарк - для пояснення еволюції живих істот, І. Г. Гердер - для опису історії культури. [11]

У 19 ст. завдяки еволюційній теорії Ч. Дарвіна, ідея розвитку стала домінуючою і в природознавстві. Дарвін констатує факт випадкової мінливості, причини якої залишаються невідомими, але яка робить можливим природний відбір.

Отже з філософської точки зору розвиток — це необоротна, спрямована, закономірна зміна матеріальних і ідеальних об'єктів. В результаті розвитку виникає новий якісний стан об'єкта, що виступає як зміна його складу або структури. Але спроби створити універсальну теорію розвитку, яка б пояснювала механізм розвитку в кожній окремо взятій галузі знань досі не мають позитивного результату [16].

В радянському енциклопедичному словнику розвиток представляється необоротною, спрямованою, закономірною зміною матерії і свідомості, їх

універсальної властивості; в результаті розвитку виникає новий якісний стан об'єкта - його складу або структури[17].

Р.Л.Акофф трактує поняття розвиток як процес, в якому збільшуються можливості і бажання задовольняти свої бажання і бажання інших[1]

С.В. Мочерний тлумачить поняття «розвиток» як незворотні, спрямовані закономірні зміни матеріальних систем, зміст і зумовленість яких характеризується дією основних законів діалектики [8].

На думку Ю.П. Аніскіна розвиток означає цілеспрямовану зміну діяльності для переходу на вищий якісний рівень виконуваних функцій[2].

М.П. Тодаро розглядає розвиток як багатоплановий процес, що веде до радикальних змін в соціальних структурах, поведінці людей, суспільних інститутах, а також до прискорення економічного зростання... [18].

О.Є. Раєвнева відзначає, що розвиток – це незворотний, спрямований, закономірний і унікальний процес змін у просторі і часі [15].

В свою чергу в політологічному словнику розвиток - це нормативна концепція, що не має єдиного загальноприйнятого визначення. Деякі вчені вважають, що розвиток не може зводиться до якоїсь універсальної формули і має розглядатися в порівняльному плані в залежності від часу, місця і обставин. Під розвитком часто розуміється виконання необхідних умов реалізації потенціалу особистості, що може проявлятися у формі підвищення добробуту, ліквідації нерівності і безробіття. Ще більш простою характеристикою розвитку служить все більше задоволення основних потреб. Існує розбіжність з приводу того, як далеко можуть сягати ці основні потреби. Розвиток також визначається за такими параметрами, як поліпшення деяких соціальних показників, наприклад забезпеченість житлом, підвищення (фізичного) якості життя, зокрема її середньої тривалості. Багато з цих трактувань породили серйозні суперечки щодо теоретичної та емпіричної природи взаємовідносин між економічним зростанням, моделлю зростання і розподілом благ, які дає зростання [13].

На думку сучасних науковців О.Л. Гапоненко, А.П. Пакрухіна, розвиток – це рух вперед, формування нових рис, становлення нових структурних характеристик об'єкта, його еволюція, поліпшення, удосконалювання, прогрес, а також ріст і розширення [2].

Л.Д. Забродська визначає розвиток, як просування від більш простого до більш складного ефективного [3].

Ю.В.Погорелов визначає розвиток як загальнонаукову категорію з трьох сторін: — як закон (перехід від одного буття до іншого); — як принцип (іманентна риса буття); — як явище (протилежність буття, яке знаходиться в незмінному стані) [12].

Є.М. Коротков під розвитком розуміє сукупність змін, які ведуть до появи нової якості і зміцнення життєздатності системи, її здатності створювати опір силам зовнішнього середовища [5].

М.Г.Білопольський розглядає розвиток як безперервний процес різних форм взаємодій, тобто впливів середовища на систему і системи на середовище [1].

С.І Ожегов., Н.Ю. Шведова трактують розвиток як процес закономірної зміни, переходу з одного стану в інший, більш досконалий; перехід від старого якісного стану до нового, від простого до складного, від нижчого до вищого [10].

В.С. Пономаренко, О.М.Тридід, М.О. Кизим визначають розвиток як процес кількісно–якісних змін у системі, ускладнення структури і складу, в результаті чого підвищується її опірність дестабілізуючому впливу зовнішнього середовища й ефективність функціонування [14].

Результати аналізу досліджених літературних джерел свідчать, що, на думку більшості науковців, розвиток – це процес руху та змін у різних системах, який дозволяє перейти від одного якісного стану до іншого. При цьому розвиток передбачає не лише кількісні, а й якісні зміни, які характеризуються перетвореннями у внутрішній побудові об'єкта, і виявляється у сукупності функціонально пов'язаних між собою взаємопов'язаних елементів. Розвиток може проходити на базі певного підходу до нього.

Ще У ХХ столітті поняття розвитку знайшло значне відображення в економіці, причому як на макрорівні – у формі економічного зростання в роботах Дж. М. Кейнса, Дж. Міда, У. Росту [6], так і на мікрорівні – в контексті організаційної екології М. Ханнана, Г. Керрола та Дж. Фрімена [19,20] та еволюційної економіки Р. Нельсона та С. Уінтера [9].

Економічний розвиток невіддільний від інших аспектів розвитку, але його найважливіша цінність, полягає в тому, що він обіймає весь діапазон інтересів людини. Багато сучасних дослідників процесу розвитку стверджують, що, які б визначення розвитку не надавалися, вони повинні, за своєю природою бути процесом, що йде від низу до верху і зрозумілим широкому загалу людей, що ініціюють і контролюють його.

Розвиток характеризується різноманітністю видів.

Залежно від джерела або першопричини виділяють розвиток екзогенний(несправжній розвиток) – який визначається лише оточуючим середовищем, та ендогенний (справжній розвиток) – джерело якого знаходиться в середині об'єкта, що розвивається.

Залежно від характеру змін розвиток буває екстенсивний, що характеризується проявою або збільшенням вже існуючої форми, та інтенсивний – виникнення якісно нових форм.

Залежно від масштабу та складності об'єкта розвиток може бути індивідуальним та загальним. Індивідуальний розвиток в науці – це розвиток окремої істоти або окремого неподільного об'єкта, причому сам об'єкт може мати складну структуру, але його окремі частини не формують цілісності на рівні об'єкта. Поняття загального розвитку використовується стосовно складної системи – фізичної, біологічної або соціальної.

Залежно від форми є прямолінійним, драбинно-поступальним, ламаним, хвилеподібним, спіралеподібним тощо [7]. Форма розвитку визначається характером змін, інтенсивністю у часі, періодичністю змін та їхньою повторюваністю. Причому мається на увазі саме повторюваність, а не циклічність.

При умові виділення та представлені суб'єкту розвитку може бути проєктивний, що передбачає зміни об'єкту розвитку із створенням визначеного попереднього образу змін та непроєктивний – передбачає зміни об'єкту розвитку без створення визначеного попереднього образу змін.

Розвиток підприємства за виділенням вектору розвитку може бути векторним або квазіхаотичним. Під вектором розвитку пропонується розуміти сукупність безперервних послідовних змін стану об'єкта розвитку за умов збереження його єдності та цілісності, які обмежені певними обов'язковими умовами або надцілями. Векторний розвиток передбачає наявність та конкретизацію вектора розвитку у формі цілей або надцілей. Квазі-хаотичний розвиток здійснюється без формалізації вектора розвитку. Навіть при квазі-хаотичному розвитку підприємства такий вектор існує, але він або знаходиться поза межами суб'єкта розвитку, або не конкретизується в системі управління підприємством.

Якщо розвиток є векторним, то за кількістю виділених векторів розвитку пропонується виділити одновекторний, багатовекторний та фронтальний розвиток.

За критерієм комплексності змін пропонується розрізнити

одно проєктивний - розвиток підприємства передбачає виконання одного окремого проєкту, який спрямований на вирішення окремого завдання, що суттєвим чином не вплине на діяльність підприємства в цілому;

односферний - розвиток підприємства, що може включати декілька різноспрямованих або односпрямованих проєктів розвитку, які знаходяться в межах однієї сфери діяльності підприємства, виробництва, фінансової сфери та соціальної сфери;

багатосферний - передбачає зміни одночасно або послідовно в декількох сферах діяльності підприємства;

холічний розвиток означає розвиток підприємства в цілому, коли навіть за умов збереження цілісності підприємства та його єдності наступний його стан значним чином відрізняється від попереднього.

За критерієм кількісної характеристики змін можна виділити такі типи розвитку як прогресія – це розвиток від нижчої якості або сутності до вищої, більш розвинутої, що виражається в процесі переходу від однієї стадії, ступеня, етапу до наступного або трансформації менш досконалої форми у більш досконалу;

дегресія – це процеси деградації, зниження розвитку;

пульсація – відповідає послідовним періодичним коливанням стану;

незмінність – постійність кількісних показників стану [16].

Отже, можемо зробити висновок, на нашу думку розвиток – це незворотний процес чітко спрямований на закономірні зміни, які тягнуть за собою нові перетворення, що призводять до нового якісного стану.

Узагальнюючи існуючі підходи та погляди науковців відокремлення видів розвитку, дає змогу виділити критерії, які найбільш змістовно характеризують сучасні тенденції, напрями та можливості розвитку.

Литература:

1. Акофф Р. Л. Планирование будущего корпорации / р. л. акофф. – м. : прогресс, 1985. – 387 с.
2. Аніскін Ю. П. Управління корпоративними змінами по критерію стійкості : [монографія] / Ю. п. аніскін. – м. : омега-л, 2009. – 404 с.
- Белопольский Н.Г. Энвайроника — наука о развитии и совершенствовании общества и мира. - Донецк-Мариуполь: ИЭП НАН Украины, 1997. - 331 с.
2. Гапоненко А.Л. Стратегическое управление : учебник [для студ. ВУЗов] / А.Л. Гапоненко, А.П. Панкрухин. – М. : Изд-во "ОМЕГА-Л", 2006. – 464 с.11].
3. Забродська Л.Д. Стратегічне управління: реалізація стратегії: Навч. посібник для студ. екокон. спец. – Харків: Консул, 2004. – 208 с.)
4. История экономических учений (современный этап): Учебник /Под общ. ред. А.Г. Худокормова. – М.: ИНФРА-М, 2002. – 720 с.
5. Коротков Э.М. Концепция менеджмента / Э.М.Коротков. - М.: Дека, 1997. - 304 с.].
6. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег. – М.: Прогресс, 1978 – 289 с.
7. Краткий философский словарь / Под. ред. А.П. Алексеева. – М.: Проспект, 1997. – 217 с.
8. Мочерний С.В. Методологія економічного дослідження: монографія/ С.В. Мочерний. – Львів: Світ, 2001. – 416с.
9. Нельсон Р., Уинтер С. Эволюционная теория экономических изменений. – М.: Финстатинформ, 2000. – 474 с.
10. Ожегов М.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка Русская академия наук. – М.: Азбуковник, 1998. – 944 с.].
11. Откуда взялась фраза "Все течет, все меняется"? [Электронный ресурс] // Сайт: Хочу всё знать. — Режим доступа: http://www.describe.ru/history/question_62.
12. Погорелов Ю.С. Категорія розвитку та її експлейнарний базис [Електронний ресурс] / Ю.С. Погорелов. — Режим доступу: http://trpe.econom.univ.kiev.ua/data/2012_27_1/Zb27_1_04.pdf].
13. Политология. Словарь. — РГУ. В.Н. Коновалов. 2010
14. Пономаренко В.С., Тридід О.М., Кизим М.О. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи: Монографія. – Х.: Видавничий Дім «ІНЖЕК», 2003. – 328 с.
15. Раєвнєва О.В. Управління розвитком підприємства: методологія, механізми, моделі: монографія/ О.В.Раєвнєва; Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України; Харківський національний економічний університет.- Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006. – 496с.)
16. Развитие [Электронный ресурс] // Философия: Энциклопедический словарь. — М.: Гардарики. — Под редакцией А.А. Ивина. — 2004. — Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/1013
17. Советский энциклопедический словарь. – м. : Советская энциклопедия, 1980. – 1109 с.
18. Тодаро М.П. Экономическое развитие: Учебник/Пер.с англ. под ред.

С.М. Яковлева, Л.З. Зевина.- М.: Экономический факультет МГУ, ЮНИТИ, 1997. – 671с.

19. Carroll G.R. Organizational Ecology // Annual Review of Sociology. – 1984. – №10. – p. 71-93.

20. Hannan, M.T. and Freeman J. Organizational Ecology. – Cambridge. MA: Harvard University Press, 1989. – 241.

References:

1. Belopolsky N.G. Environika - the science of the development and improvement of society and peace. - Donetsk-Mariupol: IEP of the National Academy of Sciences of Ukraine, 1997. - 331 p.

2. Gaponenko A. L. Strategic management: a textbook [for a student. Higher Educational Institutions] / A.Л. Gaponenko, AP Pankrukhin - M.: Publishing house "OMEGA-L", 2006. - 464 p.11].

3. Zabrodska L. D. Strategic management: strategy implementation: Teaching. tutorial for studio econon special - Kharkiv: Consul, 2004. - 208 pp.)

4. The history of economic teachings (modern stage): Textbook / By common. Ed. AG Fodder - M.: INFRA-M, 2002. - 720 p.

5. Korotkov E.M. Management Concept / E.M.Korotkov. - M.: Deca, 1997. - 304 pp.].

6. Keynes J. M. The general theory of employment, interest and money. - Moscow: Progress, 1978 - 289 pp.

7. Brief Philosophical Dictionary / Pod. Ed. AP Alexeyev - M.: Prospect, 1997. - 217 pp.

8. Mocheryn SV Methodology of economic research: monograph / S.V. Mocharyn - Lviv: World, 2001. - 416s.

9. Nelson R., Winter C. Evolutionary theory of economic change. - M.: Finstatinform, 2000. - 474 pp.

10. Ozhegov MI, Shvedova N.Yu. Russian Glossary Russian Academy of Sciences. - M.: Azbekovnik, 1998. - 944 pp.].

11. Where did the phrase "Everything flows, everything changes" come from? [Electronic resource] // Site: I want to know everything. - Access mode: http://www.describe.ru/history/question_62.

12. Pogorelov Yu.S. Development category and its explanational basis [Electronic resource] / Yu.S. Pogorelov - Mode of access: http://tpepe.econom.univ.kiev.ua/data/2012_27_1/Zb27_1_04.pdf].

13. Political science. Dictionary. - RSU. VN Konovalov 2010

14. Ponomarenko VS, Tridid OM, Kizim M.O. Strategy of enterprise development in the conditions of crisis: Monograph. - Kh.: Publishing House "INZHEK", 2003. - 328 p.

15. Rayevneva O.V. Management of enterprise development: methodology, mechanisms, models: monograph / O.V.Raevnev; Research Center for Industrial Development Problems of the National Academy of Sciences of Ukraine; Kharkiv National University of Economics. - Kh. VD "INZHEK", 2006. - 496s.)

16. Development [Electronic resource] // Philosophy: Encyclopedic Dictionary. - M.: Gardener. - Edited by AA Ivina - 2004. - Access mode: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/1013

17. Todaro M.P. Economic Development: Textbook / Per.s Eng. ed. SM Yakovleva, LZ Zevina. - Moscow: Department of Economics, Moscow State University, UNITI, 1997. - 671c.

18. 9. 26. Carroll G.R. Organizational Ecology // Annual Review of Sociology. - 1984 - №10. - p. 71-93.

19. 27. Hannan, M.T. and Freeman J. Organizational Ecology. - Cambridge MA: Harvard University Press, 1989. - 241.

Abstract. The article deals with the theoretical foundations of "development". The systematization of the points of view of researchers has been carried out, which allowed to substantiate various interrelations in their positions and to allocate approaches. The essence of understanding and a set of basic components is determined. A characteristic of a variety of types of development is presented. The actual definition of the vision of the concept of development is given.

Key words: development, exogenous development, endogenous development, intensive, extensive, vector, degression, pulsation, immutability

Науковий керівник: д.е.н., доц. Лазоренко Л.В.

Статья отправлена: 20.12.2018 г.

© Мартиненко М.О.